

RURÁLNÍ IDYLA JIHOČESKÉ RENESANCE

Jižní Čechy na konci 16. století se představují v podstatě jako oblast rurální idyly. Není pochyby ovšem, že pod povrchem této idyly se skrývalo mnoho krutého. Stačí připomenouti temnou noc na 24. srpna 1571 na tvrzi Šamonicích nad Pískem, kdy několik poddaných a lidí z čeledi vyvraždilo rodinu despotického zemana Ludvíka Loreckého ze Lkouše, nebo jiný – stejně později beletristickou formou zpracovaný příběh sedláka Kubaty a jeho druhů z Vladislavovských čili Zbudovských Blat, kteří byli popraveni r. 1581 pro vzpouru proti majiteli hlubockého panství Adamovi II. z Hradce, abychom si uvědomili sílu tohoto napětí. Ale bylo by nepochybně omylem tyto zjevy přeceňovati. V prvním případě šlo daleko spíše o vraždu vzniklou ze zvláštních pohnutek, než o projev nějakého obecnějšího vření sociálního (pozornost, jíž se jí okamžitě dostalo zpracováním tohoto „mordu“ z pera Mikuláše Dvorského, ukazuje dosti zřetelně, že šlo o událost zcela mimořádnou) a pokud jde o tragédii blatských sedláků, neváhá ji novodobý historik označit jako „ojedinělou v poměrech jižních Čech svou krutostí“, zdůrazňuje zároveň, že předmět, o němž v tomto konfliktu šlo – správa sirotčích peněz – měl zcela speciální povahu a s obecnými poddanskými poměry té doby nesouvisel.

Jen v temných kletbách a divokých, fantastických pověstech o příchodu časů, kdy voda zatopí valnou část země a lidé přijdou o všechna svá pole – obrážela se nespokojenost širokých mas poddanského lidu s novou hospodářskou politikou jihočeských vrchností, která po příkladu známého držitele velikého panství hlubockého Viléma z Pernštejna od počátku 16. století vždy hlouběji nastupovala k budování nejprve menších a pak stále větších a větších rybníků na panství rožmberských, pánů z Hradce, Krajířů z Krajku, pánů z Rýzemberka a jiných jihočeských magnátů, jež pohlcovaly stále další poddanské pozemky. Nikde se tu nesetkáváme – přestože rybníčné dílo dosáhlo v jižních Čechách 16. století takových

rozměrů, jako v žádném jiném kraji království – s tak prudkým odporem, jako třeba koncem 15. věku na panství Tunklů z Brníčka v Moravském Zábřezu. Zdá se, že lesnatý a bažinatý kraj jihočeský, který měl daleko více vhodného prostoru pro stavbu rybníků než úrodnější kraje ve středu země, dovoloval tyto stavby prováděti s menšími škodami pro poddané než jinde. A vyžadovalo-li budování rybníčných hrází a stok mezi jednotlivými rybníky i celých rybníčných soustav, zesílené pracovní účasti ze strany poddaných na panském hospodaření, bylo to na druhé straně vyvažováno tím, že tyto veliké rybníky a rybníčné soustavy zalévaly veliké plochy, pro něž by jinak bylo bývalo třeba poddanské práce v značně větším rozměru a hlavně trvalejší a těžší, než vyžadovalo zařízené hospodářství rybníčné. Ostatně stavby rybníků, jak známo, nebyly věcí selských poddaných rožmberských, hradeckých, novobystřických a jiných, nýbrž především odborných pracovníků, tzv. rybníkářů, kteří za ni byli dosti dobře (i když ne plnocenně) placeni.

Pro sociální stabilitu, která v této době vyznačuje jihočeskou oblast, měly základní význam velké hospodářské celky, které tu vytvořily staré panské rody Rožmberků, pánů z Hradce a dočasně i jiných honosných erbů. Tyto veliké hospodářské celky – jak se v nové literatuře opětovně zdůrazňuje – dovolovaly snáze vytvářet zejména organizaci spotřebitelského zázemí a s ní i zvyšovat výnosnost takových velkých zboží. Nejenom pro produkci svých rybníků, i pro svoje pivo nacházely mocné panské rody jihočeské v této době odbyt mezi svými poddanými. Nebylo ani tolik třeba jejich práce k tomu, aby velkostatky vynášely: platili a přispívali do panských pokladen i svým konzumem, a třebaže i tu byli vedoucí sociální vrstvou samozřejmě vykořisťováni, necítili přece jen tíhu tohoto vykořisťování zdaleka tak, jako když – jinde či později – musili za celkem nepatrnou odměnu robotovati na panském, neboť za peníze, placené panskému důchodu, dostávali přece jen víceméně rovnocennou hodnotu v životně potřebných viktualích. A třebaže nákladnost panského života zasouvala i veliké majetky Rožmberků, pánů z Hradce a jiných jihočeských magnátů 16. věku značnými dluhy, nebyla nikdy situace těchto velkých domén tak tísnivá, jako tomu bylo později u dluhy přetížených zboží, uchvácených z konfiskací bělohorských a prošlých Třicetiletou válkou, a nenutila jejich držitele tak naléhavě zintenzívnovati výnos těchto majetků zesílenými apely na pracovní povinnosti poddanské, jako valnou část české i přistěhovalé šlechty z časů Ferdinanda III. až Karla VI.

Je jistě příznačné, že s napětím, připomínajícím zlé časy poddanského „Temna“, se setkáváme daleko spíše na drobných statcích rytířských a vladyckých, které se v kraji bechyňském a prácheňském udržovaly. Tu nebylo

místa pro výstavbu nějakého většího díla rybnického, nebylo tu ani panských pivovarů, ani příjmu plynoucího z konzumu poddaných – jediným zdrojem vrchnostenského hospodářství zůstával panský dvůr a ten ovšem bylo nutno využít co nejintenzívněji, a to i za cenu nadnormativního zvýšení poddanské práce. Odtud ony výbuchy poddanské zoufalosti, jako byla prve zmíněná tragédie šamonická, jež při vši své ojedinělosti a svých zvláštních podmínkách nepostrádaly sociálního zabarvení a přízvuku.

Právě však tato situace na drobných zbožích jihočeské oblasti nutila jejich držitele, aby se hleděli spíše přimknouti k mocné feudalitě, ovládající jejich kraje. Napětí, které bylo mezi Rožmberky, příp. jinými velkými panskými rody a rytíři či vladyky na konci 14. a na počátku 15. století a jehož nejdramatičtější odezvou je postava a historie Jana Žižky z Trocnova – dávno už odezněla. Drobná šlechta této oblasti nejenže už nestojí v branném střehu proti svým mocným sousedům, na jejichž pomoc v případných konfliktech se svými poddanými (a to i když nešlo přímo o nějakou vzpouru, nýbrž o pouhé ucházení těchto příliš zatěžovaných poddaných do mírnějšího klimatu velkých zboží) je odkázána, ale hledá přímo svou kariéru v jejich službách. To jsou hejtmani na různých hradech a zbožích rodu rožmberského, rodu pánů z Hradce, Krajířů z Krajku, pánů ze Švamberka a jiných velmožných rodin jihočeských 16. věku. Z řad drobné šlechty vyrůstají nejzdatnější hospodáři těchto velikých domén: fišmistr Štěpánek z Netolic, první budovatel rybníční soustavy třeboňské, Mikuláš Ruthard z Malešova, jehož zásluhou byly zbudovány rybníky na Chlumecku, Štěpán Vratislav z Mitrovic, regent panství hradeckých za pana Adama II. z Hradce, jeho bratr a nástupce Jiřík Vratislav z Mitrovic, Jakub Krčín z Jelčan a další nositelé různých rytířských a vladyckých erbů. Možno dokonce říci, že službou velkému soudobému velkostatku řeší tato kdysi neklidná vrstva české společnosti svoji krizi, do které se dostala známým vývojem českého hospodářského a sociálního života ve 14. a 15. století. Příklady, jako byl pan Jakub Krčín z Jelčan, který si ve službách rožmberských vysloužil jako odměnu Sedlčany, nebo pan Jiřík Homut z Harasova, regent Petra Voka z Rožmberka, který na okraji majetku rožmberského si dovedl vybudovat dosti značný majetek ve východním Táborsku, nebyly ojedinělé.

Ale ani prudký rozpor, který se otevřel v době jagellonské mezi českými městy a českou šlechtou, nedošel v 16. století v jihočeské oblasti žádné výraznější odezvy. Budování nového velkostatku – zejména budování jeho produkce průmyslové – ovšem postihlo města nemálo. Ohrožovalo hluboce dosavadní monopol městského obyvatelstva královských měst jak v ohledu výrobním, tak jako středisek obchodních. Intenzívněji ještě než dříve podporuje jihočeská šlechta v rámci svého nového hospodářského nástupu